

ПОПРИМІРНИКОВІ КАТАЛОГИ КИРИЛИЧНИХ СТАРОДРУКІВ ЯК УНІКАЛЬНЕ ДЖЕРЕЛО ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Проаналізовано власницькі та вкладні записи, опубліковані в українських каталогах кириличних стародруків, як об'єкт краєзнавчих досліджень. Записи містять відомості про вклади і вкладників, священників, власників маєтків, про інші дарунки, зведення або поновлення храму, про фундаторів та благодійників, воєнні походи, битви, природні явища. Такі записи історико-краєзнавчого змісту дозволяють відновити окремі епізоди давньої історії локальних територій, міст, сіл, громад, церков та монастирів.

Ключові слова: стародруки, наукові каталоги, бібліографія стародруків, власницькі та вкладні записи, краєзнавчі дослідження.

У сучасній Україні за часів незалежності вивчення історії та сучасного стану локальних територій – регіонів, міст, сіл набуло широкого розповсюдження. Важливе місце в структурі наукового українознавства посідають історико-краєзнавчі дослідження, що перебувають, відповідно, на стику краєзнавства та історії.

Одними з цінних, однак недостатньо використовуваних фахівцями-краєзнавцями джерел для історико-краєзнавчих студій, є матеріали з вивчення стародруків. Мікроісторія окремих територій та поселень, як правило, відкладається в архівних документах, записи ж на книжках часто доповнюють або уточнюють її, іноді фіксуючи інформацію в невідомих або неочікуваних ракурсах.

Стародруковані книжки містять на своїх сторінках імена своїх колишніх власників, подеколи їхні роздуми та коментарі, відомості про купівлю книг та дарування тощо.

Кириличні стародруки літургійного змісту, призначені для церковного вжитку, зокрема Євангелія, Апостоли, Требники, Службеники, Тріоді цвітні та пісні, Мінеї, Часослови, Октоїхи, Псалтирі та інші, несуть на собі сліди традиційної практики залишати на таких книжках вкладні записи до церкви або монастиря, що побутувала в середньовічну та ранньомодерну добу в православному та греко-католицькому середовищі. Ці за-

писи, як правило, розміщувалися на нижніх полях під друкованим текстом на декількох аркушах, починалися від початку книжки або основного тексту. Структурно та змістовно записи різні, однак вони могли включати такі відомості, як імена вкладників, назву населеного пункту, храму, ім'я священника, власника населеного пункту, імена правителів держав, інформацію про інші книжки або речі церковного вжитку, вкладені до храму. Часто вклад робила родина, згадувалися імена чоловіка, дружини та їхніх дітей, багато вкладів призначалися на спомин душі батьків, подружжя, інших членів родини, і вони, зазвичай, перераховувалися поіменно. Бували вклади книжок не від імені однієї родини, а від кількох жителів села або містечка та навіть від місцевих громад.

Вкладні записи є обов'язковим елементом публікацій, присвячених окремим виданням стародрукованих книг. Найбільш об'єктивними та розповсюдженими джерелами такої історико-краєзнавчо-книгознавчої інформації є друковані каталоги кириличних стародруків з попримірниковими описами, що цілісно передають записи на аркушах кожного з примірників стародруків.

Каталогів кириличних стародруків з попримірниковим описом книжок існує більше десяти, видані вони лише в декількох регіонах України (Київ, Львів, Чернігів, Луцьк) і містять краєзнавчу інформацію переважно місцевого значення. Зокрема, чотири випуски попримірникових каталогів українських стародруків Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАНУ [3, 5–7] включають книги, що побутували переважно на Галичині, відтак віддзеркалюють відомості насамперед про галицьких вкладників, священників, церкви та монастирі. Два випуски каталогу видань кириличного друку, що зберігаються в установах Волині [4, 9], охоплюють багато місцевих збірок стародруків і надають унікальну краєзнавчу інформацію з волинської та поліської давнини.

Відомості про збірки Лівобережної України надає попримірниковий каталог колекції кириличних стародруків із зібрання Чернігівського історичного музею ім. В. В. Тарновського [10]. Каталог містить інформацію про сільські та міські храми Чернігівщини та суміжних територій, вкладників та їхні родини, священників, церковних та монастирських фундаторів і меценатів. Каталоги київських збірок – видань Почаївського та Унівського монастирів XVIII–XX ст. з колекції Музею книги і друкарства України [2], напрестольних Євангелій XVI–XVIII ст. з Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника [12], видань І. Федорова та П. Мстиславця з фондів Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського [1] та стародруків Центрального державного історичного архіву України у м. Києві [8] – надають краєзнавчу інформацію як з історії

Києва та центральної України, так і з інших регіонів, оскільки київські збір-ки, в силу історичних обставин, увібрали в себе книжки з різних територій України. Унікальним джерелом красназавчої інформації є каталог М. А. Шам-рай «Маргіналії в стародруках кириличного шрифту 15–17 ст. з фонду На-ціональної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» [11], що вийшов друком 2005 р. (його повнотекстова копія розміщена на сайті НБУВ).

Спробуємо проаналізувати кілька прикладів різних записів з істори-ко-красназавчими відомостями. В записах стародруків окрім іншого вказу-ються імена власників населених пунктів – сіл або містечок. Наприклад, в записі на примірнику Євангелія (Львів: Друкарня Успенського брат-ства, 1636) вказано про вклад книжки до храму святого чудотворця Ми-коли «... в маестности его милости князя Михала Радзвила князства Ли-товского в селе Лішню...» [7, с. 49, № 217] в 1636 році. В іншому записі в книзі Часослов (Львів: Друкарня Успенського брства, 1642) читаємо, що вклад здійснений рабою Божою Анною Геріхою за отпущення гріхів сво-їх і за померлих Яцька та Кіндрата до храму собору архістратиґа Михаїла «в селі Опорци маестности ясне освіцоному княжат Остроски повіту Ту-холского...» за священника отця Карпа [7, с. 77, № 233]. Слід зазначити, що власники вказувалися незалежно від їхньої приналежності до іншої віри, – православні віряни та греко-католики у своїх вкладних записах згадували католиків та протестантів.

Записи в стародруках також свідчать про існування при церкві або монастирі церковного братства. Так, у записі 1645 р. в примірнику Анфо-логіона (Львів: Друкарня Успенського брства, 1643) вказано, що книж-ку «купили братія братства святого всехвалного апостола Филипа церкве свое Нового Самбора» [7, с. 83–84, № 238] і вклали до однойменної церк-ви за священника Івана Смеречанського. Трапляються й записи про надан-ня книг до храмів цілими громадами: в примірнику Євангелія (Львів: Дру-карня Успенського брства, 1743) зазначається, що його «купили Панове громада Свитязская за золотихъ 70» у 1746 році [5, с. 77, № 233].

У вкладних записах кириличних книжок нерідко міститься інформа-ція про фундаторів церков або монастирів та їхніх ктиторів, тобто тих, хто розбудовував церковні осередки, надавав кошти на їх підтримку, дару-вав книги, ікони, інші речі церковного вжитку. Таких записів суттєво мен-ше, однак вони є. Так, в Євангелії (Львів: Друкарня Успенського братства, 1644) від імені Мартина Дубатого з дружиною Марією і синами Андрієм та Максимом з села Тростянець зазначено, що вони вклали книжку в 1712 р. до монастиря Задаровського «за панованя его милости пана Александра Потоцкого воеводи Смоленского дідича Устецкого, а фундатора старовіч-

наго Миронашка воєводи Земль Молдавских, а княгини Анни Домни фундаторки монастиру Задаровского заложена преподобной Параскеви...» [7, с. 95–96, № 249].

У записі в примірнику «Бесід на 14 посланій апостола Павла» Іоана Златоуста (Київ: Друкарня Києво-Печерської лаври, 1623) вказано: «Я многогрішний Софроний Подгаецкий сию книгу даю дарую на вічные часи до монастиря Мілецького фундації их милости панов Еловицких...» [11, с. 130, № 213].

У великому поаркушному записі 1678 р. в Євангелії учительному (Ев'є, 1616) зазначається, що «то есть Учительное евангелие з властивой пращи своей купивши благочестивий христоролюбивий и славою рыцарскою квятнучайся его милости пан Константин Дмитревич Солонина полковник войска его царского пресветлого величества запорожского киевский в храм надал до Воскресения Христова в Остер на новом месте стоячей церкви его коштом и щирым старанием угрунтованной з его милости своей надаючи...» [10, с. 12]. Запис, що стосується фундатора Воскресенського храму в Острі К. Солонини, зафіксований в каталозі стародруків Чернігівського історичного музею ім. В. В. Тарновського.

Власницькі та вкладні записи в стародруках іноді розкривають окремі сторінки історії церков та монастирів – їх фундацію, поновлення, перебудову, руйнування, пограбування. Так, у записі зі Службника (Львів: Друкарня М. Сльозки, 1646) зазначено, що ігумен Мілецький та Городиський позичає книжку «по спаленю церкви от воиск татарских року 1681 місяца августа 21 дня, а в теперишнеи руїні церкви Берездовскои...» [8, с. 150, № 265]. Зрозуміло, в кожному окремому випадку факти, зафіксовані на сторінках стародруків, потребують подальшого уточнення та пошуку інформації в інших джерелах, і дуже часто вдається встановити, що вони є цілком оригінальними.

В Євангелії (Київ: Друкарня Києво-Печерської лаври, 1773) зі збірки Чернігівського історичного музею на останньому вклеєному аркуші є такий запис: «Тисяща восемьсот четвертаго года декабря в два десят первый день освящена церковь сия Прилуцкаго повита в селе Гнилища вновь встроена ибо прежде здесь церкви небыло. Прилуцким протоиереем Иваном Капцевычем с бывшими у собору села Погребов священник Петр Быковский, села Подубновки священник Михаил Смирницкий. Памятник сей уписан первоначальным пресвитером сей церкви Павлом Быковским. Старанием и иждивением встроена Григорием Галаганом с помощью и прихожан сей церкви» [10, с. 44]. Запис надає інформацію не тільки про час заснування храму, але й про обставини його освячення, фундацію, імена священників цього та інших храмів.

Змістовні записи вміщені в примірниках на престольних Євангелій, оскільки ці книги особливо шанувалися православними та греко-католиками. Так, в Євангелії (Москва: Печатний Двір, 1688) у вкладному записі вказано, що «Сие Евангелие святое куплено и опрвлено оздоблено коштом и накладом их царского пресветлого величества войска запорозского Черниговского полковника его милости пана Якова Лизогуба. А надано до храму Рождества Пресвятой Богородиці от его ж новосозданную в месте Седневе... подписано року 1692 месяца септеврия 21 дня» [10, с. 86–87]. Завдяки цьому описові особливостей примірника в каталозі Чернігівського історичного музею дізнаємося, що на примірнику зберігся давній оклад кінця XVII ст. зі срібла з позолотою, із сюжетними зображеннями та гербом Я. Лизогуба, про який також ішлося в записі [10, с. 87].

У примірнику Требника (Львів: Друкарня Успенського братства, 1698) в одному із записів вказано, що його 1713 р. купила громада села Сохачів. Наступний запис інформує про виготовлення оправи книжки: «Сия книга Требник оправлена в церковь за деньги церковные а которые оправку заплачено рубль дворянину Кролевецкому Ивану Бояринову старанием будучи при церкви Сохачкой пресытые Богородицы староста козак Иван Данилов сын Макуха» [10, с. 62–63].

Іноді у вкладних записах перелічуються не одна, а декілька книг, які власник надає до церковного або монастирського осередку. Так, у вкладному Апостолі (Львів: Друкарня І. Федорова, 1575) в записі К. І. Вишневецької-Ходкевич 1575 р. зазначено, що крім Апостола до Супрасльського Благовіщенського монастиря вона надає «при той жи книзи и евангїліе учительное, и псалтыр свою ж подписю даю» [1, с. 107, № 3.2]. У записі в примірнику Євангелія (Вільно: Друкарня Святодухівського братства, 1600), де зафіксовано вклад у Михайлівську церкву громади села Борки («усе село посполу»), вказано про надання також ще двох книг – «Апостол и Требник издан болший» [11, с. 92, № 117]. У великому вкладному поаркушному записі М. Іваницької 1575 р. до храму в Іваничах перераховано велику кількість речей церковного вжитку – «сосуды сребріные келех сребріный, дискось и ложку сребріные, кресть воздвигалный древяный рыгый сребром отправный позлотистый» [1, с. 136, № 4.3], а також храмові культові видання – «Евангелие учительное, Апостоль тетро друку лвовьского, Псалтыр друкованую, Охтай первогласникъ, Охтай пятогласникъ, Миней дванадцать на дванадцати місяцев, Треод постная, Треод цветная, Устав ерусалимский, книжка малая Требникъ зъ светъцами» [1, с. 136, № 4.3]. В останній частині запису міститься застереження, де згадано також і дзвони – «а естли бы хто міль тые звоны и вшелякие речи церковные от церкви божий отдалити, тот маети мети с нами суд пред сыном божим» [1, с. 136, № 4.3].

Інколи в записях стародруків подаються відомості про долю церковних пам'яток, їхнє переміщення з одного церковного або монастирського осередку до іншого. Так, у примірнику Євангелія (Львів: Друкарня Успенського братства, 1670), описаному в каталозі збірки Чернігівського історичного музею, міститься запис генерального обозного Війська Запорозького Василя Дуніна-Борковського про надання книги «до храму святого пресвятыя Богородицы Покрова церкви образа Пресвятой Богородицы чудотворного Руденской в повете Любецком на хвалу божию за отпушение своих и жоны моей Анастасии грехов року 1689 месяца марта дня 17. А понеже чудовная икона Пресвятой Богородицы з Рудни преселися в монастырь Киево-Печерский и сие мне Евангелие врячися знову о священника бывшего Руденского отца Василия теды повторно оферую сие ж Евангелие до церкви Благовещения Пресвятой Богородицы Черниговской... року 1694 месяца декабря 16» [10, с. 57–58].

Є в записях також відомості про церковні або монастирські вклади та вкладників, поховання. В каталозі стародруків Центрального державного історичного архіву України в м. Києві в примірнику Євангелія (Москва: Печатний Двір, 1735) на нижньому форзаці міститься великий запис: «1745 году генваря 3 дня тому, ея імператорскаго величества Єлисаветь Петровни гайдук Гаврииль, Иванов син, слідуючи с Москви в домъ свой в местечко Опошне, посіщенієм божиимъ умре и погребен в Ахтирскомъ полку, в селе Жигайловки под храмом Покров Пресвятыя Богородици. И погребении оного Гавраила братья его родной Андрей, Иванов син, даль на показанной храм Покров Пресвятыя Богородици денег пятьдесят рублей, да сверх оних пятидесяти рублей еще дал на образ Покров десят рублей, и оние денги дано в соблюдение до времени сотнику Семену Власову» [8, с. 183, № 318].

У тому ж каталозі міститься описання Мінеї на січень (Москва, 1741) з поаркушним вкладним записом 1742 р., в якому йдеться про те, що купив Мінеї на дванадцять місяців у Москві Григорьев, «дворцовой певчій ея імператорскаго величества Єлисаветь Петровны по обещанію своему во граде Сумы въ церковь соборную Преображенія Господня. И родомъ тотъ певчій того ж города Сумъ зъ села Марковки Бездрика церкви Архистратига Михаила поповъ сынъ прозваніємъ Благодворитель» [8, с. 185, № 321].

Іноді в складі кириличних стародруків трапляються майнові та фінансові записи, розписки, листи, документи полкових канцелярій, аркуші з переліком церковних парафій, їхніх членів тощо. Так, у примірнику Анфологіона (Львів: Друкарня Успенського братства, 1694), описаному в каталозі видань кириличного друку, що зберігаються в установах Волині, серед інших записів є перелік священників села Кричильськ починаючи з

20-х років XVIII ст. і до XIX ст. [4, с. 108, № 74]. В Євангеліє (Львів: Друкарня Успенського братства, 1670) вписаний «Реєстр зебраня книгъ церковних», створений наприкінці XVII ст., в якому перераховано 15 книг, половина з яких – друковані, інші – рукописні, що зберігалися у сільському храмі Міляви на Галичині [11, с. 111–112, № 163].

Записи в примірниках подекуди також містять відомості про неординарні події. У примірнику Євангелія учительного (Заблудів: Друкарня Г. Ходкевича, 1569) є запис такого змісту: «Сия книга Євангелие учительное без уставъ тримаеи си жидовка Зролиха ареньдарка кокоровская одъ отца Демяна на тот час будучно у Кокорові» [11, с. 88–89, № 2.1]. Нерідко в записях стародруків згадуються певні історичні події. Наприклад, у примірнику Октоїха (Кутейно: Друкарня Богоявленського монастиря, 1632) є численні нотатки власника XVIII ст. про події на Поділлі, зокрема в Могилеві-Подільському та Ярошеві, в яких йдеться про походи козаків, москалів, турків, про землетруси, інші природні катаклізми, нашість сарани тощо [11, с. 31–32, № 32]. В одному із записів зазначається, що «Року божія 1734 в Польщчу вийшли москалі й козаки и кальмуки, и стоялы въ Немеровы и барзе зълиы были, зъ Немерова до Бару пошли» [11, с. 31–32, № 32]. Тут же є запис про те, що 31 травня 1738 р. «земля тряслася в Петровъ пост».

Книгознавчо-краєзнавчі відомості про вкладників, храми, священників містять і каталоги кириличних стародруків різних сховищ, переважно бібліотек, видані за межами України, оскільки книжки активно переміщувалися як природним способом – перепродавалися, дарувалися, обмінювалися, навіть викрадалися, так і штучним – були перерозподілені внаслідок історичних подій, пов'язаних з революцією та війнами XX ст., коли ліквідовувалися храми, монастирі, духовні школи, і книжки, що зберігалися в їхніх фондах, у кращому випадку, передавалися до бібліотек та музеїв, часто й поза межі України. Тому каталоги кириличних стародруків Росії, Польщі, Литви, Білорусі та інших країн також є важливим джерелом до вивчення національного історичного краєзнавства.

Список використаних джерел

1. Бондар Н. П. Видання Івана Федорова та Петра Мстиславця з фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського : дослідження, попримірниковий опис / Н. П. Бондар. – К., 2012. – 312 с.
2. Бочковська В. Г. Каталог видань Почаївського та Унівського монастирів XVIII–XX ст. із колекції Музею книги і друкарства України / В. Г. Бочковська, Л. В. Хауха, В. А. Адамович. – К. : Києво-Могилянська академія, 2008. – 359 с.

3. Ісаєвич Я. Д. Каталог кириличних стародруків Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника Академії наук України. Вип. 1 : Видання Івана Федорова / уклад. Я. Д. Ісаєвич, В. Я. Фрис. – Львів, 1993. – 74 с.
4. Каталог видань кирилического друку в установах Волині (1600–1825 рр.) / упоряд. С. Н. Крейнін. – 2-ге вид. – Луцьк, 2015. – 356 с.
5. Каталог кириличних стародруків Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника Академії наук України. Вип. 2 : Видання друкарень Острога, Дермані, Стратина, Крилоса, Угорець, Рохманова / авт.-уклад. В. Фрис. – Львів, 1996. – 122 с.
6. Каталог кириличних стародруків Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника Академії наук України. Вип. 3 : Видання друкарень Львова / авт.-уклад. О. Колосовська, С. Гацкова. – Львів, 2000. – 166 с.
7. Каталог кириличних стародруків Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАНУ. Вип. 4 : Видання друкарні Львівського Успенського ставропігійського братства : 1591–1644 рр. / авт.-уклад. О. М. Колосовська, С. В. Гацкова. – Львів, 2002. – 127 с.
8. Каталог стародрукованих книг, що зберігаються у Центральному державному історичному архіві України у м. Києві (ЦДІАК України): 1494–1764 рр. / упоряд. О. Г. Полегайлов та ін. – К., 1999. – 266 с.
9. Крейнін С. Н. Каталог видань кирилического друку в установах Волині : 1600–1825 / Волин. краєзнав. музей ; упоряд. С. Н. Крейнін, О. Д. Огнева. – Луцьк : Надстир'я, 2001. – 132 с.
10. Половникова С. О. Колекція кириличних стародруків із зібрання Чернігівського історичного музею ім. В. В. Тарновського : каталог / упоряд. С. О. Половникова, І. М. Ситий. – К., 1998. – 208 с.
11. Шамрай М. А. Маргіналії в стародруках кирилического шрифту 15–17 ст. з фонду Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського / М. А. Шамрай. – К., 2005. – 332 с.
12. Юріна Л. А. Напрестольні Євангелії XVI–XVIII століть у зібранні Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника : каталог / упоряд. Л. Юріна. – К. : КВІЦ, 2005. – 196 с.

References

1. Bondar, N. P. (2012). *Vydannia Ivana Fedorova ta Petra Mstyslavtsia z fondiv Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho: doslidzhennia, poprymirnykovyi opys* [Editions of Ivan Fedorov and Petro Mstyslavets from the fonds of V. Vernadsky National Library of Ukraine: research and exemplars' description]. Kyiv. [In Ukrainian].
2. Bochkovska, V. H., Khaukha, L. V., Adamovych, V. A. (2008). *Kataloh vydan Pochavskoho ta Univskoho monastyriv XVIII–XX st. iz kolektsii Muzeiu knyhy i drukarstva Ukrainy* [Catalog of the editions of Pochaiv and Univ monasteries of the 18th – 20th centuries from the collection of the Museum of Books and Printing of Ukraine]. Kyiv: Kyievo-Mohylianska akademiia. [In Ukrainian].
3. Isaievych, Ya. D., Frys V. Ya. (Comps.). (1993). *Kataloh kyrylychnykh starodrukiv Lvivskoi naukovoï biblioteki im. V. Stefanyka Akademii nauk Ukrainy* [Catalog

of old printed Cyrillic books of V. Stefanyk Lviv Scientific Library of the Academy of Sciences of Ukraine]: *Vol. 1. Vydannia Ivana Fedorova* [Editions of Ivan Fedorov]. Lviv. [In Ukrainian].

4. Kreinin, S. N. (Comp.). (2015). *Kataloh vydan kyrylivskoho druku v ustanovakh Volyni (1600–1825 rr.)* [Catalog of the editions in Cyrillic type in the establishments of Volyn (1600–1825)] (2nd ed.). Lutsk. [In Ukrainian].

5. Frys, V. (1996). *Kataloh kyrylychnykh starodrukiv Lvivskoi naukovoï biblioteky im. V. Stefanyka Akademii nauk Ukrainy* [Catalog of Cyrillic old printed books of V. Stefanyk Lviv Scientific Library of the Academy of Sciences of Ukraine]: *Vol. 2. Vydannia drukaren Ostroha, Dermani, Striatyna, Krylosa, Uhorets, Rokhmanova* [Editions of the printing houses in Ostroh, Derman, Striatyn, Krylos, Uhorts, Rokhmanov]. Lviv. [In Ukrainian].

6. O. Kolosovska, S., Hatskova, S. (2000). *Kataloh kyrylychnykh starodrukiv Lvivskoi naukovoï biblioteky im. V. Stefanyka Akademii nauk Ukrainy* [Catalog of Cyrillic old printed books of V. Stefanyk Lviv Scientific Library of the Academy of Sciences of Ukraine]: *Vol. 3: Vydannia drukaren Lvova* [Editions of Lviv printing houses]. Lviv. [In Ukrainian].

7. Kolosovska, O. M., Hatskova, S. V. (2002). *Kataloh kyrylychnykh starodrukiv Lvivskoi naukovoï biblioteky im. V. Stefanyka ANU* [Catalog of Cyrillic old printed books of V. Stefanyk Lviv Scientific Library of the Academy of Sciences of Ukraine]: *Vol. 4. Vydannia drukarni Lvivskoho Uspenskoho stavropihiiskoho bratstva: 1591–1644 rr.* [Editions of the printing house of Lviv Dormition Stauropegion Brotherhood: 1591–1644]. Lviv. [In Ukrainian].

8. Polehailov, O. H., et al. (Comps.). (1999). *Kataloh starodrukovanykh knyh, shcho zberihaiutsia u Tsentralnomu derzhavnomu istorychnomu arkhivi Ukrainy u m. Kyievi (TsDIAK Ukrainy): 1494–1764 rr.* [Catalog of old printed books deposited in the Central State Historical Archive of Ukraine in Kiev: 1494–1764]. Kyiv. [In Ukrainian].

9. Kreinin, S. N., Ohnieva, O. D. (Comps.). (2001). *Kataloh vydan kyrylychnoho druku v ustanovakh Volyni: 1600–1825* [Catalog of Cyrillic printed editions in the institutions of Volyn: 1600–1825]. Lutsk: Nadstyria. [In Ukrainian].

10. Polovnykova, S. O., Sytyi, I. M. (1998). *Kolektsiia kyrylychnykh starodrukiv iz zibrannia Chernihivskoho istorychnoho muzeiu im. V. V. Tarnovskoho: kataloh* [Collection of Cyrillic old printed books from V. V. Tarnovsky Chernihiv Historical Museum: catalog]. Kyiv. [In Ukrainian].

11. Shamrai, M. A. (2005). *Marhinalii v starodrukakh kyrylychnoho shryftu 15–17 st. z fondu Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho* [Marginalia in Cyrillic old printed books of the 15–17th centuries from the fond of V. Vernadsky National Library of Ukraine]. Kyiv. [In Ukrainian].

12. Yurina, L. A. (2005). *Naprestolni Yevanhelii XVI–XVIII stolit u zibranni Natsionalnoho Kyievo-Pecherskoho istoryko-kulturnoho zapovidnyka: kataloh* [Altar gospels of the 16–18th centuries in the collection of the National Kyiv-Pechersk Historical and Cultural Preserve: catalog]. Kyiv: KVITs. [In Ukrainian].

M. Bondar

Catalogs of the exemplars of Cyrillic old printed editions as a unique source for local studies.

In the article the author analyzes ownership and contribution notes published in Ukrainian catalogs of Cyrillic old printed editions, which are original and indigenous objects of local studies. Such notes contain information about contributions and contributors, their families' members, priests, landed estates' owners, about the other gifts, temples building and renovation, founders and beneficiaries, about military expeditions, battles, natural phenomena. Sometimes the notes include titles of several books given to a temple or list other religious items. Notes related to the history and local studies make it possible to reconstruct some episodes of the history of Ukrainian local territories, towns, villages, communities, churches and monasteries.

Key words: old printed books, scientific catalogs, old printed books bibliography, ownership and contribution notes, local studies.

М. А. Бондар

Поэземплярные каталоги кириллических старопечатных изданий как уникальный источник краеведческих исследований.

В статье проанализированы владельческие и вкладные записи, опубликованные в украинских каталогах кириллических старопечатных изданий, служащие оригинальными и самобытными объектами краеведческих исследований. Такие записи содержат сведения о вкладах и вкладчиках, членах их семей, священниках, владельцах имений, о других дарах, постройках или обновлениях храмов, фундаментах и благотворителях, о военных походах, битвах, природных явлениях. Иногда в записях указаны названия нескольких книг, переданных храму, перечислены другие культовые предметы. Записи историко-краеведческого характера позволяют восстановить некоторые эпизоды истории украинских локальных территорий, городов, сел, общин, церквей и монастырей.

Ключевые слова: старопечатные книги, научные каталоги, библиография старопечатных книг, владельческие и вкладные записи, краеведческие исследования.